

У початкових класах діти знайомляться тільки з суфіксами із значенням пестливості, суфіксами, за допомогою яких утворюються назви людей за родом заняття, та суфіксами, з допомогою яких утворюються назви найуживаніших предметів побуту.

При першому знайомстві з поняттям «суфікс» учитель спирається на конкретні уявлення дітей. Демонструючи предметну наочність або малюнки, педагог спрямовує школярів від порівняння предметів у дійсності до порівняння слів-назв цих предметів. У подальшому вчитель знайомить учнів із терміном «суфікс» та його схематичним зображенням.

На наступному етапі розширюється уявлення школярів про словотворчу роль суфіксів. Так, діти на основі порівняння споріднених слів (*яйце — яєчня, хліб — хлібниця, ферма — фермер, кінь — конюх*) переконуються в тому, що за допомогою суфіксів утворюються слова — назви предметів побуту чи занять людей. При цьому слід звертати увагу на те, що нове слово утворилося від іншого за допомогою суфікса, який завжди стоїть після кореня.

Порівнюючи суфікс і префікс, діти усвідомлюють їх роль у словах. Аналіз за будовою слів на зразок *ліс-лісок* і *ліс - праліс* дає змогу зробити такий висновок: і префікс, і суфікс служать для утворення слів, але префікс стоїть перед коренем, а суфікс — після нього.

Зрозуміти роль суфікса в слові допоможе також його порівняння з закінченням. І суфікс, і закінчення можуть стояти після кореня, але суфікс змінює значення слова (писати *лист* — кленовий *листок*), а закінчення змінює тільки форму слова, значення ж слова при цьому не міняється (*Синя річка, плисти річкою, піти на річку*).

Отже, саме за такою послідовністю (аналіз мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття; узагальнення істотних ознак, встановлення зв'язків між ними та введення терміна, виведення означення поняття, складання схем, моделей; уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними; конкретизація вивченого поняття завдяки виконанню вправ, подальше поглиблення поняття, впізнавання та визначення нових ознак, властивостей явища) формуються граматичні поняття «префікс» і «суфікс» у початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Олійник І.С. Методика викладання української мови / Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожилко Л.П. — К.: Вища школа, 1979. — 310с.
2. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. — К.: Початкова школа. — 2006. — 432с.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / [С.П.Бевзенко, Н.Я.Грипас, Г.О. Козачук]; за ред. М.Я. Плющ. — К.: Вища школа, 2006. — 430с.

Стецюк М.

Науковий керівник — асист. Яцук О. В.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Сьогодні функціонування початкової школи відзначається практичною спрямованістю курсу української мови, що активізує мовленнєву діяльність молодших школярів та встановлює пріоритетність розвитку мовлення.

У Державному стандарті початкової школи мета й завдання дисципліни «Українська мова» полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати й писати), а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів — умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення.

За чотири роки навчання в початковій школі учні повинні оволодіти усним і писемним мовленням на такому рівні, який дозволяв би їм вільно й легко спілкуватися з однолітками та зі старшими на будь-яку тему, доступну для їхнього віку й розуміння.

Розвиток та удосконалення мовлення школярів потребує щоденної роботи над оволодінням основними мовними нормами. Зокрема, засвоюючи нові слова, учні вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення. Удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури, учні опановують орфоепічні та акцентуаційні норми. Уміння дібрати словоформи, утворювати нові слова, вдало їх поєднувати з іншими словоформами — невід'ємна складова граматичної норми.

Найбільш поширеними у мовленні дітей є дієслівні форми, що означають рух, роботу, різні процеси й дії. Саме тому ці слова найбільш близькі й зрозумілі дітям. Вивчення дієслова значною мірою сприяє розширенню й конкретизації словника молодших школярів, надає висловлюванням точності та змістовності.

З огляду на сказане, **актуальність** обраної теми зумовлена потребою пізнання мови, яка є, на думку М. Вашуленка, «джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини» [6, с. 213].

Мета запропонованої статті – виявити та описати особливості вивчення дієслівних форм як засобів формування комунікативних умінь та навичок молодших школярів.

Дієслово – повнозначна частина мови, що означає дію як процес і виражає це значення за допомогою граматичних категорій виду, стану, способу, часу й особи, а також в окремих формах — роду й числа.

Процесуальність властива всім дієсловом незалежно від їхнього лексичного значення. Дієслово як процес виражає динамічну змінну ознаку дії і стану протягом їх тривання (*будують заводи, вирощують хліб, люблять працю, славлять Вітчизну*), чим відрізняється від прикметника й прислівника, які передають статичну ознаку (пор.: *сміливий вчинок – сміливо діяти – сміливішати з кожним днем; дорогий час – дорого коштує – дорожчає поступово*).

Змінна дієслівна ознака є однією з основних рис речення і в граматиці має назву предикативність. Вона виражається в часі й способі (теперішньому, минулому й майбутньому дійсного способу) або тільки в способі (наказовому й умовному). Наприклад, у реченні «*Мати кажуть, що ті рожі посадила колись давним-давно ще бабуся в свої дівочі літа*» (І. Цюпа) виразником предикативності виступають дієслова у формі теперішнього часу «кажуть» і в формі минулого часу «посадила».

Замість часу виразником предикативності в реченні може бути спосіб: «*У чужому краю Не шукайте, не питайте Того, що немає*» (Т. Шевченко); «*І люди б не знали, що ви за орли, І не покивали б на вас головою*» (Т. Шевченко). У реченні дієсловами-присудками *не шукайте, не питайте, не знали б, не покивали б* передано дії, яких реально поки що не існує. Вони бажані або можливі за певних умов. Тобто тут замість часу виразником предикативності виступає наказовий спосіб у першому реченні, у другому – умовний.

Дієслово є центральною частиною мови передусім тому, що воно як основний клас ознакових слів найчіткіше протиставляється іменникові – класові слів на позначення предметів. Центральну позицію дієслово посідає і щодо інших класів ознакових слів – прикметника, числівника та прислівника. Вона зумовлена його семантичними функціями, морфологічними категоріями та синтаксичним вживанням.

Центральність дієслова в системі частин мови зумовлена його кількісним складом морфологічних категорій, серед яких розрізняють власне-дієслівні категорії способу, часу та виду і невластиві дієслівні категорії особи, числа й роду. Іменник, що також є центральною частиною мови, має лише три морфологічні категорії – роду, числа та відмінка, і семантико-морфологічну категорію істот/неістот.

Про центральність дієслова свідчить його вживання в позиціях присудка та головного члена односкладного речення, які є центральними формально-синтаксичними позиціями членів речення у двоскладних та односкладних реченнях, напр.: *Як довго ждали ми своєї волі слова. І ось вона співає, бринить. Бринить-співає наша мова, Чарує, тішить і н'янить* (О. Олесь).

Система вивчення дієслова передбачає ознайомлення молодших школярів з граматичними ознаками цієї частини мови та формування навичок уживання дієслів у мовленні. Дієслово вивчається в усіх класах початкової школи:

1 клас: ознайомлення зі словами – назвами дій; постановка питання *що робить? що роблять?*; співвіднесення слова і дії;

2 клас: слова, які відповідають на питання *що робити? що зробити? що робив? що буде робити?* (дієслова);

3 клас: загальне поняття про дієслово як частину мови; зв'язок дієслова з іменником; неозначена форма дієслова; значення дієслова в мові й мовленні; змінювання дієслів за часами; правило написання *не* з дієсловами; використання дієслів у власних висловлюваннях.

Робота над словами, що позначають назви дій, уже в 1–2 класах є підготовкою до формування в учнів поняття про дієслово як частину мови, яка істотно відрізняється від іменника, прикметника й займенника не тільки своїм лексичним значенням, а й формально-граматичними ознаками (категоріями). Таким чином, навчаючи школярів знаходити в тексті дієслова, слід опиратися як на їх лексичне значення слова, так і на властиві йому граматичні ознаки (закінчення, суфікси, вказівку на час виконання дії, зв'язок з іменниками).

Працюючи у 3 класі над темою «Змінювання дієслів за часами», учні мають навчитися розрізнявати часові форми дієслів; ставити питання до дієслів різних часових форм; змінювати

дієслова за часами у формах доконаного і недоконаного виду (без уживання термінів) за допомогою питань *що робить? що зробить? що робив? що зробив?*, розрізняти часові форми дієслів у тексті, використовувати їх у власних висловлюваннях.

У процесі вивчення теми слід працювати над формуванням в учнів умінь правильно використовувати видо-часові форми дієслів у текстах. Ефективними є завдання на зміну форм дієслів у тексті.

У 4 класі доцільно практикувати різноманітні творчі роботи (перекази, творчі диктанти, диктанти із завданням, твори), спрямовані на засвоєння категорії часу. Доцільно давати учням такі завдання: розповісти про події, що відбулися раніше, вживаючи дієслова минулого часу; прочитати оповідання, у якому розповідається про події, що відбуваються зараз, і переказати його зміст, вживаючи дієслова в майбутньому часі.

У 3–4 класах школярі вчаться змінювати дієслова минулого часу за родами з опорою на навчальну таблицю та за зразком, ставити дієслова минулого часу в потрібну родову форму за питанням *що робив(-ла, -ло)?, що зробив(-ла, -ло)?*

Особистісно-орієнтовані технології ставлять сьогодні в центрі усієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних умов її розвитку, реалізації природних потенціалів.

Особистісно-орієнтований підхід у навчанні базується на таких основних положеннях:

Учень завжди є суб'єктом, а не об'єктом навчання.

Основна мета навчання, окрім засвоєння учнем необхідних знань, умінь та навичок, – розвиток особистості учня як суб'єкта діяльності й соціальних стосунків.

Таким чином, найважливіші педагогічні прийоми в особистісно-орієнтованому навчанні – опора на суб'єктний досвід учня, постійна актуалізація в процесі навчання вже добутого учнем досвіду; тренінг суб'єктної діяльності, тобто така побудова уроку, в якій будь-яка діяльність учня набуває ознак усвідомленості, повноти, завершеності.

Заохочування, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, створення ситуації успіху, проблемної ситуації, спонукання до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, створення ситуації взаємодопомоги – це прийоми психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів. Але результативність їх використання залежить від майстерності вчителя. Добираючи завдання до уроку, слід пам'ятати про те, що вони мають бути цікавими, різноманітними, посильними, тобто повинен зреалізуватися принцип – вчитель не «дає» завдання, а «пропонує». Кожен учень є рівним партнером спілкування на уроці й заслуговує на те, щоб його думку й бажання взяли до уваги.

Ефективним є й ігрові технології, адже в процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються.

Дидактична гра на уроці – не самоціль, а засіб навчання й виховання, тому важливо:

а) визначити місце дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці та доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу;

б) розробити методику проведення дидактичних ігор із урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів;

в) окреслити вимоги до змісту ігрової діяльності в контексті ідей розвивального навчання;

г) передбачити способи стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення відстаючих.

Яскравим прикладом ігрової позиції вчителя є діяльність А. С. Макаренка, який писав: «Є ще один важливий метод – гра... Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... В кожній гарній грі є насамперед робоче зусилля та зусилля думки... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її немає. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній...» [5, 67]

Сприяють засвоєнню навчального матеріалу й інтерактивні технології. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони

знають, уміють і здійснюють. Учитель в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між учнями, їх взаємодія та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання.

Отже, методично грамотне налагодження та конструювання навчальної діяльності в початковій школі під час вивчення морфологічних тем сприятиме розвитку комунікативних умінь та навичок школярів, активізуватиме їхню пізнавальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови / І. Р. Вихованець. — К., Либідь, 1993. — 368 с.
2. Вчитель вчителю, учням, батькам. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://teacher.at.ua>.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462).
4. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: Навч. посіб.- 3-тє вид., стер. / Г.О. Козачук. — К.: Вища шк., 2001. — 272 с.
5. Макаренко А. С. Гра//Твори: в 7 т. — К., 1954 — Т4. — С. 367-368
6. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 364 с.

Струтинська М.

Науковий керівник – доц. Сіткар В.І.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. В останні роки спостерігається підвищений інтерес до вивчення психіки спортсменів, до створення спеціальних методик психологічної підготовки. І це спричинено, перш за все, практикою спортивної діяльності, а саме сукупністю різних специфічних дій, які спрямовані на досягнення високого рівня фізичної досконалості та спортивної майстерності. А чи є місце індивідуально-типологічним властивостям особистості у досягненні високого спортивного звання? У зв'язку з цим, ми вважаємо за доцільне вивчити і емпірично дослідити взаємозв'язок індивідуально-типологічних властивостей особистості та ефективності спортивної діяльності. Важливе завдання, що постало, — з'ясувати, як темперамент та характер впливають на ефективність спортивної діяльності.

Індивідуально-типологічні властивості особистості є темою дослідження для багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Проте власне проблема впливу індивідуально-типологічних властивостей спортсмена увагу дослідників привернула лише на початку XIX століття. Її вивченням займалися А. Крестніков, В. Васильєва, З. Бірюкова, В. Уваров, Н. Ковальов, Н. Сінані, Т. Булавіна, А.Родіонов, І. Соколов, Б.Вяткін, Г. Іларіонов, Ю. Палайма, В. Мерлін та інші дослідники [1].

Індивідуально-типологічні особливості — неповторна своєрідність психіки кожної людини. Індивідуальні особливості особистості найяскравіше виявляються в темпераменті, характері та здібностях, у пізнавальній, емоційній, вольовій діяльності, потребах та інших процесах.

За І. Павловим, темперамент - це найголовніша характеристика нервової системи людини, яка так чи інакше позначається на всій діяльності кожного індивіда. А отже, це стійка властивість особистості, що виражає індивідуально-своєрідну динаміку психіки і поведінки, що однаково виявляється в різноманітній діяльності незалежно від її змісту, мети та мотивів.

Характер - це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, до праці, навколишньої дійсності та до самої себе. Характер виявляється у діяльності і спілкуванні (як і темперамент) та включає до себе те, що надає поведінці людини специфічний, характерний для неї відтінок [2].

Саме таке трактування вищезазначених понять сприяє розумінню досліджуваної теми і визначає спрямованість нашого дослідження.

Мета статті — теоретично розглянути та експериментально обґрунтувати вплив індивідуально-типологічних властивостей особистості на ефективність спортивної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний спорт пред'являє досить різноманітні та високі вимоги до психічних якостей спортсменів. Специфічні особливості спортивної діяльності (в